

Білім беру сапасын қамтамасыз ету жөніндегі тәуелсіз
агенттік (IQAA)

ТАҚЫРЫБТЫҚ ТАЛДАУ

**Қазақстанның жоғары білім беру
мекемелеріндегі этика мен
академиялық адалдықтың кейбір
аспектілері: сұрақтар
және
болашақтағы перспективалар**

Құрастырған:
Г.И. Муратова, Ш.М.
Каланова

Астана 2024

Қазақстандағы жоғары білім беру мекемелеріндегі этика мен академиялық адалдықтың кейбір аспектілері: мәселелер және болашақ бағыттар'

МАЗМҰН

Кіріспе	2
1 Жоғары білімдегі сапаны қамтамасыз етудің этикалық аспектілері	3
1.1 Жоғары білім беру ұйымдарындағы корпоративтік басқару механизмдері	3
1.2 Жоғары білім беру ұйымдарында этика мен академиялық адалдықты реттейтін ішкі ережелердің болуы және оларға қолжетімділік	5
1.3 Этика мен академиялық адалдық бұзушылықтарын бақылау және шешу механизмдері	6
1.4 Студенттерге, оқытушыларға және университет қызметкерлеріне арналған этика мен академиялық адалдық бойынша кәсіби даму	8
1.5 Студенттердің, оқытушылар мен жұмыс берушілердің жоғары оқу орындарында білім сапасын қамтамасыз ету және этикалық стандарттар мен қағидаларды сақтау үдерісіне қаншалықты қанағаттанып, қатысуы	9
2 Қорытындылар	10
2.1 Этикалық күшті жақтары Қазақстандық жоғары оқу орындарындағы білім сапасын қамтамасыз етудің аспектілері	10
2.2 Ұсыныстар	11
Қорытынды	12
Әдебиеттер тізімі	13
Қосымшалар	14

Кіріспе

2010 жылдан бастап, ел Болгария процесіне қосылғаннан кейін Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесінде елеулі реформалар жүзеге асырылды. Бұл реформалар Қазақстандағы білім беру қызметтерінің сапасын, бәсекеге қабілеттілігін және Еуропалық жоғары білім беру кеңістігіндегі интеграциясын жақсартуға бағытталды. Соңғы жылдары енгізілген ең маңызды жаңашылдықтардың бірі – жоғары білім беру ұйымдарына өз қызметін басқаруда, соның ішінде миссиясын, мақсаттарын, стратегиясын, бағдарламаларын, стандарттарын, ресурстарын және серіктестерін анықтауда автономия беру. Академиялық еркіндіктің кеңеюі университеттерге жоғары сапалы бағдарламалар әзірлеуге, оқытушылар үшін жұмыс жағдайын жақсартуға және мамандықтың беделін арттыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, оларға үлкен жауапкершілік жүктеді. Осы тұрғыдан алғанда жоғары білімде сапа мәдениетін қалыптастыру барған сайын маңызды болып отыр. Білім беру ұйымдары тек қызмет көрсетіп қана қоймай, білім сапасы үшін жауапкершілікті белсенді түрде арттыруы тиіс. Осы контексте білімнің жоғары стандартын қамтамасыз етудің негізгі механизмдерінің бірі – этика мен академиялық адалдық қағидаларын ұстану.

Аккредитация, өз кезегінде, білім беру сапасын қамтамасыз ету және этикалық стандарттарды сақтау құралы ретінде өз рөлін нығайтып келеді. Ол білім беру ұйымдарында сапа мәдениетін дамытуға ықпал етіп, оларды өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі жетілдіруге және инновацияға тартады. Жоғары оқу орындарында білім сапасын қамтамасыз етудің этикалық аспектілері маңызды рөл атқарады, себебі олар білім беру процесіне қатысушылардың барлығы ұстануға тиіс құндылықтар, қағидалар мен мінез-құлық стандарттарын көрсетеді. Этика мен академиялық адалдық білім сапасының ажырамас бөлігі болып табылады, жоғары оқу орындарының сеніміне, беделіне және мәртебесіне әсер етіп, сондай-ақ түлектердің азаматтық жауапкершілігі мен кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Айта кетерлік жайт, IQAA-ның институционалдық аккредитациялау стандарттарының бірі – «Этика және академиялық адалдық» стандарты. 2019 жылы Агенттіктің институционалдық аккредитация стандарттары мен критерийлеріне осы нақты стандартты енгізу 2018 жылы Қазақстандағы Академиялық адалдық лигасының құрылуымен байланысты болды; академиялық адалдыққа қатысты критерийлер бұған дейін де Агенттіктің стандарттарында болғанымен, жоғары білім беру ұйымдарының: әкімшілік, академиялық құрам, қолдау қызметкерлері мен студенттер жоғары білім жүйесіндегі негізгі құндылықтарға ерекше назар аударуы тиіс. Бұл стандарт жоғары білім беру ұйымдарында білім сапасын қамтамасыз етудің этикалық аспектілерін ескереді және оларды объективті көрсеткіштер мен дәлелдер негізінде бағалайды. Сонымен қатар,

аккредитация жоғары білім беру ұйымдарын этика мен академиялық адалдықты насихаттауға бағытталған ұлттық және халықаралық бастамаларға қатысуға ынталандырады, мысалы.

Осылайша, аккредитация жоғары білім беру саласында этикалық сананы арттыруда және этикалық мінез-құлықты насихаттауда маңызды рөл атқарады, бұл сайып келгенде сапаны жақсартуға, жоғары оқу орындарының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және білім беру қызметтерінің халықаралық интеграциясына ықпал етеді.

1. Жоғары білімдегі сапаны қамтамасыз етудің этикалық аспектілері

Бұл тақырыптық талдау Қазақстандағы жоғары білім берудегі сапаны қамтамасыз етудің этикалық аспектілеріне назар аударады, ол институционалдық аккредитацияның сыртқы аудит есептері мен ресми дереккөздердегі ақпаратқа негізделген. Салыстыру мақсатында 2022 және 2023 жылдары институционалдық аккредитациядан өткен Қазақстандағы 14 жоғары білім беру ұйымы таңдалды.

Талдау келесі критерийлер бойынша жүргізілді:

- Жоғары білім беру ұйымдарындағы корпоративтік басқару механизмдері
- Жоғары білім беру ұйымдарында этика мен академиялық адалдықты реттейтін ішкі ережелердің болуы және қолжетімділігі.
- Этика мен академиялық адалдық бұзушылықтарын бақылау және шешу механизмдерінің бар болуы мен тиімділігі.
- Студенттерге, оқытушыларға және университет қызметкерлеріне арналған этика мен академиялық адалдық бойынша оқыту мен кәсіби дамудың болуы және сапасы.
- Жоғары оқу орындарында білім сапасын қамтамасыз ету және этикалық стандарттар мен қағидаларды сақтау процесінде студенттердің, оқытушылар мен жұмыс берушілердің қанағаттану деңгейі мен қатысу белсенділігі.

1.1 Жоғары білім беру ұйымдарында корпоративтік басқару механизмдері

Қазақстан Болгария процесіне қосылғаннан бері жоғары оқу орындарында өзара жауапкершілік, сенім және ашықтық қағидаларын қамтамасыз ету мақсатында корпоративтік басқару қағидалары енгізілді. Он жылдан астам уақыт ішінде корпоративтік басқарудың әртүрлі модельдері мен тәжірибелері – қадағалау кеңестері, қамқоршылар кеңестері және директорлар кеңестері енгізілді. Талдау жүргізіліп жатқан жоғары білім беру ұйымдарында қандай басқару механизмдері қолданылатынын қарастырайық.

Сыртқы аудит есептерінің деректері бойынша талдау жүргізілген 14 университеттің 5-інде (академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, М. Х.

Дулати Тараз өңірлік университеті, Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті және Алматы технологиялық университеті) директорлар кеңестері корпоративтік басқару органы ретінде қызмет етеді.

Сарапшылардың айтуынша, Атырау мұнай-газ университеті мен Алматы технологиялық университетінде де Қамқоршылар кеңесі бар. Алайда Директорлар кеңесінің жұмысы туралы ақпарат (ережелері, құрамы және т.б.) тек төрт жоғары оқу орнының ресми сайттарында ғана қолжетімді (академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, М.Х. Дулати Тараз өңірлік университеті). Алматы технологиялық университетінің веб-сайтында Директорлар кеңесі туралы ақпарат жоқ, ал Қамқоршылар кеңесі туралы мәліметтер толық емес. Онда Қамқоршылар кеңесі төрағасының деректері мен кеңестің жұмыс жоспары көрсетілген, бірақ кеңестің құрамы туралы ақпарат жоқ.

Екі университетте (Дене шынықтыру және жаппай спорт академиясы мен Шымкент университеті) сарапшылар қадағалау кеңестері корпоративтік басқару органдары ретінде қызмет ететінін атап өтті. Алайда, осы екі мекеменің де веб-сайттарында осы кеңестердің жұмысы туралы ақпарат жоқ. Turan-Astana университетінде Қамқоршылар кеңесі бар екені көрсетілген. Университеттің ресми сайтындағы мәлімет бойынша Қамқоршылар кеңесінің төрағасы – Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының судьясы Т. А. Кожан; алайда кеңестің толық құрамы туралы ақпарат жоқ.

Қалған алты университетте ең жоғары коллегиялық басқару органы – Академиялық кеңес.

Жоғарыда келтірілген талдаудан көріп отырғанымыздай, жоғары білім беру ұйымдарында университетті басқарудың әртүрлі модельдері қолданылады. Кейбір университеттерде Академиялық кеңестер дәстүрлі түрде коллегиялық басқару органы ретінде қызмет етсе, басқалары екі модельді де біріктіреді. Олар негізінен заңды мәртебесі бар университеттер

«Коммерциялық емес акционерлік қоғам», оның жалғыз акционері – Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі. Академиялық кеңес пен Директорлар кеңесінің консультациялар өткізу, ақпарат алмасу, кеңес беру және негізгі мәселелер бойынша бірлескен шешім қабылдау арқылы өзара әрекеттесуі университет басқаруының тиімділігі, коллегиялдылығы, ашықтығы мен сапасы арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді. Және тәжірибе көрсеткендей, бұл университет басқаруындағы оңтайлы шешім; бастысы – Академиялық кеңес пен Директорлар кеңесінің функциялары, құрамы, құрамын қалыптастыру тәртібі мен өкілеттіктерін реттейтін қалыптасқан нормалар мен ережелерді сақтау.

Қарастырылып отырған университеттердің және НАО мәртебесі бар басқа университеттердің ресми ресурстарынан алынған ақпаратқа сүйенсек, кейбір университеттер Директорлар кеңесі туралы ережені бұзады, себебі жалғыз атқарушы орган функцияларын атқаратын органның өкілі бір уақытта Директорлар кеңесінің төрағасы бола алмайды, өйткені бұл

университет басқаруында мүдделер қақтығысына және адалдық, сенім, әділдік пен есеп берушілік қағидаларының бұзылуына әкелуі мүмкін. Мысалы, қарастырылып жатқан 14 университеттің екеуінде Директорлар кеңесінің төрағалары Ғылым және жоғары білім министрлігінің жоғары басшылығының өкілдері болып табылады. Ғылым және жоғары білім министрінің орынбасары Д. Ахмет-Заки М. Х. Дулати, ал Қазақстандағы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым және жоғары білім сапасын қамтамасыз ету комитетінің төрағасы А. Тойбаев М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің директорлар кеңесінің төрағасы болып табылады.

Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінде университетті басқарудағы оң тәжірибе – Директорлар кеңесі, Атқарушы кеңес және басқа құрылымдық бөлімшелер үшін өнімділікті бағалау жүйесін енгізу, бұл бөлімшелердің жұмысындағы күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, олардың қызмет бағытын түзетуге және өзара үйлестіруді жақсартуға мүмкіндік береді.

Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университетінде Академиялық кеңес пен Директорлар кеңесіне қоса, Атырау облысының әкімі төрағалық ететін Қамқоршылар кеңесі де университетті басқаруға қатысады. Университеттің Қамқоршылар кеңесі – өзін-өзі басқарудың тұрақты, коллегиялық кеңесші органы, ол қамқоршыларды университеттің дамуына барынша үлес қосуға, оның стратегиясын әзірлеу мен іске асыруды жеңілдетуге және білім беру қызметтері нарығындағы ішкі және халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыруға деген ортақ ниеті негізінде біріктіреді.

1.2 Жоғары білім беру ұйымдарында этика мен академиялық адалдықты реттейтін ішкі ережелердің болуы және оларға қолжетімділік

Білім берудің жоғары стандартының негізгі критерийлерінің бірі – академиялық адалдық стандарттарын сақтау. 2018 жылы Қазақстанда академиялық адалдықтың он негізгі қағидатын насихаттау және енгізу арқылы білім сапасын жақсарту және арттыру мақсатында Академиялық адалдық лигасы құрылды. Осы тақырыптық талдауда қарастырылған 14 жоғары білім беру ұйымының үшеуі Лиганың мүшесі болып табылады. Олар: М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Е. А. Букетов атындағы Қарағанды университеті және Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті, олар академиялық адалдықтың айқын, әділ және объективті стандарттарына, сілтеме жасау ережелері мен әдеп-құлық кодекстеріне сәйкестікті қамтамасыз етіп, жоғары сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды ұстануға ұмтылады.

Сыртқы аудит есептерін талдау жоғары оқу орындарының барлығында әдеп-ғұрып пен академиялық адалдықты реттейтін ішкі нормативтік құжаттар – академиялық адалдық ережелері, әдеп-ғұрып кодекстері, сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттар мен саясаттар және т.б. әртүрлі дәрежеде әзірленгенін көрсетті. Мысалы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті ішкі нормативтік актілердің сегізін әзірлеген, оның ішінде «Ішкі актілер мен жобаланған ішкі актілерге ғылыми антикоррупциялық сараптама жүргізудің үлгілік ережелері» бар, ал Turan-Astana университетінде үшеуі бар: «Академиялық адалдық кодексі», «ТАУ корпоративтік мәдениет кодексі» және «Негізгі корпоративтік құндылықтар». Жоғары оқу орындары осы ішкі нормативтік актілерді өздерінің ресми веб-сайттарында жариялады, осылайша студенттердің, академиялық қызметкерлер мен қызметкерлердің жаңартылған ақпаратқа қол жеткізуін қамтамасыз етті. Тексеруге алынған 14 университеттің ішінде Қазақ ұлттық өнер университетіне студенттерге арналған кітапхана мен ақпараттық ресурстарды этикалық пайдалану жөніндегі нұсқаулықты жариялау ұсынылды, ал Дене шынықтыру және жаппай спорт академиясына жазба жұмыстарды плагиатқа тексеру жөніндегі ішкі құжат әзірлеуге кеңес берілді.

Жоғарыда аталған сарапшылардың ұсыныстарына қосымша, ресми дереккөздерді талдау негізінде университеттерге веб-сайттарындағы барлық ішкі нормативтік құжаттарды, сондай-ақ академиялық адалдық пен этиканы іске асыру туралы ақпаратты барлық тілдерде үйлестіру ұсынылады. Бұл қазақ немесе орыс тілін білмейтін студенттер мен оқытушылар арасындағы түсінбеушіліктерді, шатасу мен сенімсіздікті болдырмауға көмектеседі. Сонымен қатар бұл университеттің халықаралық серіктестер мен ұйымдар алдындағы беделін сақтауға көмектеседі. Білім беру процесіне қатысушылардың барлығына ақпаратқа тең қолжетімділікті қамтамасыз ету және веб-сайттың мазмұнын түрлі тілдерде үнемі жаңартып, тексеріп отыру маңызды.

1.3 Этика мен академиялық адалдық бұзушылықтарын бақылау және шешу механизмдері

Жоғары білім беру ұйымдарының қызметіне жүргізілген сыртқы бағалау университеттердің этика мен академиялық адалдықты қамтамасыз ету үшін әртүрлі құралдарды пайдаланатынын көрсетті. Оларға этика кеңестері, сәйкестік бөлімдері, ректордың блогы, сенім телефондары мен құпия ұсыныстар жәшіктері және плагиатқа қарсы бағдарламалар жатады. Осы механизмдердің барлығы қарастырылып отырған университеттерде әртүрлі тиімділік деңгейінде қолданылады. Мұнда ерекше қызығушылық тудыратыны – Академиялық адалдық лигасының үш мүшесі университетінің (М. Өтемісұлы Оңтүстік Қазақстандағы университет, академик К. Е. Букетов атындағы Қарағанды университеті және Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті) тәжірибесі, олар көрсетеді

этика мен академиялық адалдық саласындағы жоғары стандарттарды көрсетеді. Академиялық адалдық лигасының мүшелігі үздік тәжірибелер мен ресурстарға, сондай-ақ басқа университеттермен тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді. Сондықтан этика мен академиялық адалдық бұзушылықтарын бақылау және оларға қарсы іс-қимыл жасау механизмдерінің тиімділігіне қатысты осы университеттердің оң тәжірибелерін басқа университеттер де енгізуі тиіс. Бұл жемқорлыққа қарсы сәйкестік бөлімінің тиімді жұмыс істеуін қамтиды, ол жемқорлыққа қарсы заңнама талаптарына сәйкестікті қамтамасыз етумен қатар адалдық пен этика құндылықтарын насихаттауы тиіс. Этика кеңесі сияқты коллегиялық органның жұмысы этика мен академиялық адалдықты қамтамасыз етеді, қызметкерлер мен студенттердің шағымдарын қарайды, тәртіптік шараларды қолданады және адалдық қағидаларын насихаттайды және т.б.

Мысалы, Safi Utebayev AUNG-де қызметкерлер сыбайлас жемқорлыққа қарсы уәде-кепілдіктерге қол қояды; M. Aueзов YSU-де ішкі ережелер сыбайлас жемқорлыққа қарсы тексеруден өтеді; E.A. Buketov KarSU-де сыбайлас жемқорлыққа қарсы сәйкестік қызметі өңірлік сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметпен тығыз байланыста жұмыс істейді; және «Sanaly urraq» кеңсесі (жоба кеңсесі) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласында үнемі белсенді.

Академиялық адалдықтың қағидаларының бірі – академиялық және ғылыми мақсатта тапсырылған барлық жазбаша жұмыстарды плагиатқа міндетті түрде тексеруді қамтиды. Университеттер студенттердің жұмыстарының түпнұсқалығын қамтамасыз ету үшін **AntiPlagiat**, **Turnitin**, **Plagiarism Detector**, **Unicheck** және басқа да әртүрлі құралдарды пайдаланады. Кейбір университеттер (M. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, M. X. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті де студенттердің әрекетін бақылау үшін веб-камералар мен арнайы бағдарламалық жасақтаманы пайдалана отырып, онлайн емтихандар өткізуге арналған онлайн қадағалау жүйесін енгізді.

Алайда есептерді талдау университеттерде этика мен академиялық адалдық бұзушылықтарын бақылау және шешу механизмдерін іске асыруда кемшіліктер бар екенін көрсетті. Сыртқы сарапшылардың пікірлері негізінде әртүрлі жоғары оқу орындарында келесі мәселелер аймақтары анықталды:

- арнайы сәйкестік жөніндегі қызметкер лауазымының болмауы және студенттерге, академиялық және басқа қызметкерлерге қатысты этикалық мәселелерді қарастыратын коллегиялық органның болмауы;

- университеттің ақпараттық жүйелерінің жеткіліксіз интеграциясы, атап айтқанда антиплагиат жүйесі мен оқыту және ғылыми-зерттеу платформалары арасындағы байланыстың болмауы;

- тиімсіз кері байланыс механизмдері, олар емтихан нәтижелері мен студенттердің, академиялық және әкімшілік қызметкерлердің қанағаттану деңгейі туралы деректерді жедел жинауға және талдауға мүмкіндік бермейді (Сафи Утебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті);

- университет басшылығының мүдделі тараптар көтерген мәселелер мен проблемаларды шешуге қолжетімділігінің шектеулі болуы (Шымкент университеті).

Сонымен қатар, сыртқы аудит есептерінің деректері мен университеттердің ресми веб-сайттарын талдау университеттердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шараларында жеткілікті ашықтық пен есеп берудің жоқтығын көрсетті. Атап айтқанда, анықталған құқық бұзушылықтар, қабылданған шаралар, олардың салдары немесе шағымдарды қарау нәтижесінде мүдделі тараптардың қанағаттану деңгейі туралы ақпарат жоқ. Студенттердің, академиялық құрамның және университет қызметкерлерінің әрекеттеріне қатысты этикалық мәселелерді қарастыратын коллегиялық органдардың объективтілігі, әділдігі мен тиімділігіне қатысты кез келген күмәнді сейілту үшін университеттер өз веб-сайттарында қаралған істер бойынша егжей-тегжейлі статистика, талдаулар мен кері байланысты жариялау арқылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шараларында ашықтық пен есеп берушілікті арттыруы тиіс.

1.4 Студенттерге, оқытушылар мен университет қызметкерлеріне арналған этика және академиялық адалдық бойынша кәсіби даму

Сыртқы аудит есептерін талдау көрсеткендей, академиялық мәдениет, құндылықтар мен стандарттар туралы хабардарлықты арттыру және білім беру процесіне қатысушылардың құзыреттілігін жетілдіру, сондай-ақ осы саланы реттейтін ережелер мен рәсімдермен таныстыру мақсатында жоғары оқу орындары әртүрлі курстар, семинарлар, студенттерге, оқытушыларға және қызметкерлерге академиялық адалдық пен этика мәселелері бойынша тренинг сессиялары мен вебинарлар ұйымдастырады. Университеттер студенттерге, оқытушыларға және қызметкерлерге академиялық адалдық пен этика мәселелері бойынша әртүрлі курстар, семинарлар, тренинг сессиялары мен вебинарлар ұйымдастырады. «Академиялық адалдық лигасының» мүшесі университеттер академиялық адалдық пен этика саласындағы тәжірибе мен үздік үлгілерді алмасу мақсатында басқа жоғары оқу орындары мен ұйымдармен ынтымақтастық орнатады. Талдау жүргізілген он төрт жоғары білім беру ұйымының алтауы «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды» әзірлеп, бекіткен, ал үшеуі «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты» қабылдаған. Осы

құжаттарды іске асыру үшін әртүрлі шаралар қолданылады. Оларға декантарға, бөлім басшыларына арналған семинарлар кіреді

, құрылымдық бөлімшелердің басшылары мен студенттер. Сондай-ақ ақпараттың ашықтығы, қолжетімділігі, қатысушылық пен рәсімдердің айқындылығы қағидаларына ерекше назар аударылады. Бұл студенттер жатақханаларындағы орындарды бөлу, бос мемлекеттік гранттарды тарату және бәсекелі іріктеу рәсімдерін өткізуді қамтиды. Сонымен қатар университеттер студенттер мен оқытушылар мен Коррупцияға қарсы агенттік өкілдері, басқа мемлекеттік органдардың кеңесшілері және қоғам қайраткерлерімен кездесулер ұйымдастырады. Студенттерге «Академиялық адалдық», «Мықты «Жоқ!» деп айтайық» тақырыптарында әңгімелесу және тәжірибелік сабақтар өткізіледі. !, «Таза емтихан кезеңі» және тағы басқалар.

Дегенмен, жоғары оқу орындары білім беру саласындағы сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мен онымен күресуге әртүрлі тәсілдер мен әдістерді белсенді түрде қолдана отырып атсалысқанына қарамастан, кейбір мекемелерде сыртқы сарапшылар сәйкестік бөлімі қызметкерлерінің кәсіби құзыреттерін жетілдіруге назар аударуды ұсынды.

1.5 Бар болуы және деңгейі қанағаттану деңгейі және оқушылардың белсенділік деңгейі, мұғалімдер және жұмыс берушілер ішінде процесс жоғары білім беру ұйымдарында білім сапасын қамтамасыз ету және этикалық нормалар мен қағидаларға сәйкестікті сақтау. Сыртқы аудит есептерінің деректерін талдау білім сапасын бағалау және студенттердің оқу үдерісіне қанағаттану деңгейін анықтау мақсатында жүргізілгенін көрсетті және жоғары оқу орындары жүргізеді жүйелі мониторинг және талдау білім беру сапасы бағдарламалар, оқу оқу және қанағаттану студенттердің, оқытушылардың және жұмыс берушілердің.

Университеттер өздерінің қызметін бағалау және жетілдіру үшін әртүрлі құралдарды пайдаланады. Оларға өзін-өзі бағалау модельдері, ішкі аудиттер, SWOT талдау және басқалар жатады. Қызметкерлерге, академиялық құрамға, студенттерге, түлектерге және жұмыс берушілерге арналған сауалнамаларға ерекше назар аударылады. Сауалнамалар білім беру бағдарламаларының сапасы, оқытушылар құрамы, студенттерге қолдау көрсету және түлектердің жұмыспен қамтылуы туралы кері байланыс береді. Сауалнама нәтижелері арнайы бөлімдер тарапынан талданып, университеттердің қызметін реттеу жөніндегі шешімдерді қабылдау үшін пайдаланылады. Мысалы, кейбір университеттерде, «Студенттердің көзімен оқытушылар» көрсеткіші академиялық қызметкерлерге қаржылық ынталандыруларға әсер етеді. Осылайша, жоғары оқу орындары білім беру процесінің барлық қатысушыларының қанағаттану деңгейін арттыруға және этикалық нормалар мен қағидаларды сақтауға деген адалдығын көрсетеді.

Студенттерді, оқытушыларды және жұмыс берушілерді жоғары оқу орындарында білім сапасын қамтамасыз ету және этикалық нормалар мен қағидаларды сақтау үдерісіне тартудың тағы бір ресми әрі жауапты тәсілі – комитеттер мен кеңестерге қатысу. Комитеттер мен кеңестерге қатысу осы топтардың өкілдеріне оқу бағдарламаларын әзірлеу және аккредиттеу, оқытушыларды бағалау мен бағалау, шағымдар мен апелляцияларды қарау, сондай-ақ этика кодексін әзірлеу және оған сәйкестікті бақылау сияқты білім беру қызметіне қатысты әртүрлі мәселелер бойынша шешім қабылдауға өз пікірін білдіруге және ықпал етуге мүмкіндік береді. Сыртқы аудит есептерінің талдауы көрсеткендей, тексеріс жүргізілген жоғары білім беру ұйымдарының көпшілігінде студенттер мен оқытушылар құрамы коллегиялық басқару органдарының, этика кеңестерінің, әртүрлі комиссиялардың, науқандардың және т.б. жұмысына қатысады. Алайда сыртқы сарапшылар Академиялық кеңес пен Академиялық сапа кеңесінің мүшелері – студенттердің мәселелерді талқылауға және студенттер қауымының мүддесін білдіруге қатысу деңгейінің төмен екенін атап көрсетеді. Бұл жоғары оқу орындарында білім сапасын қамтамасыз ету және этикалық нормалар мен қағидаларды сақтау үдерісіне студенттердің мотивациясының және қатысуының жеткіліксіздігін көрсетеді және олардың шығармашылық және сыни ойлау қабілетіне кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан жоғары білім беру ұйымдары студенттердің академиялық адалдық пен этикаға деген мотивациясы мен қатысуын түрлі ынталандыру, мойындау, кері байланыс пен қолдау формаларын пайдалана отырып, сондай-ақ олардың тәуелсіз және бірлескен оқу дағдыларын дамыту арқылы арттыруы тиіс.

2. Қорытындылар

2.1 Қазақстандық жоғары оқу орындарында сапаны қамтамасыз етудің этикалық аспектілерінің күшті жақтары

- Қазақстанда Академиялық адалдық лигасы жұмыс істейді; оның миссиясы – академиялық адалдықтың он негізгі қағидатын насихаттау және енгізу арқылы елдегі білім сапасын жақсарту және арттыру;

- Барлық жоғары оқу орындарында корпоративтік басқарудың әртүрлі қағидалары енгізілді;

- Жоғары оқу орындарында этика мен академиялық адалдықты реттейтін ішкі ережелер әзірленіп, енгізілді; олар білім беру процесінің барлық қатысушыларының құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ этикалық дилеммалар мен қақтығыстарды болдырмау және шешу тәртібін белгілейді;

- жоғары оқу орындарында әдеп-ғұрып кеңестері, тәртіптік кеңестер және т.б. коллегиялық органдар жұмыс істейді, олар әзірлеуге жауапты,

этикалық кодекстер мен білім беру сапасы стандарттарына сәйкестікті қамтамасыз ету және бақылау, сондай-ақ этикалық бұзушылықтарға қатысты шағымдар мен апелляцияларды қарау;

- Жоғары білім беру ұйымдары білім беру бағдарламаларының сапасы, оқу нәтижелері және студенттердің, оқытушылар мен жұмыс берушілердің қанағаттану деңгейін тұрақты түрде мониторингтеп, талдайды.

2.2 Ұсыныстар

Осы ұсынымдарды әзірлеу кезінде Білім сапасын қамтамасыз ету жөніндегі Тәуелсіз агенттік жоғары білім беру ұйымдарының ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру сапасын қамтамасыз етудің этикалық аспектілеріне қатысты жалпы мәселелерге назар аударды.

1. Университет басқаруында адалдық, сенім және есеп беру қағидаларын қатаң ұстану қажет. Бірегей атқарушы орган ретінде әрекет ететін органның өкілі бір уақытта Директорлар кеңесінің төрағасы лауазымын атқаруға тиіс емес. Бұл мүдделер қақтығысын болдырмауға және басқарудың ашықтығын қамтамасыз етуге көмектеседі.

2. Директорлар кеңесінің құрамы әртүрлі салалардың өкілдерін қамти отырып, әртараптандырылған болуы тиіс, бұл шешім қабылдауда объективтілікті қамтамасыз етіп, мүдделер қақтығысын болдырмауға көмектеседі.

3. Жоғары білім беру ұйымдары қоғам алдындағы есеп беру міндеттемелерін орындап, директорлар кеңесінің құрамы мен қызметі туралы ақпаратты өздерінің ресми веб-сайттарында жариялауы тиіс.

4. Барлық ішкі реттеуші құжаттар, сондай-ақ академиялық адалдық пен этиканы насихаттайтын бастамалар туралы ақпарат веб-сайттың үш тілінде қолжетімді болуы тиіс.

5. Студенттердің, академиялық қызметкерлердің және университет қызметкерлерінің қызметіне қатысты этикалық мәселелерді қарастыратын коллегиялық органдардың жұмысының объективтілігі, әділдігі мен тиімділігіне қатысты кез келген күмәнді сейілту үшін университеттер өз веб-сайттарында қаралған істер бойынша егжей-тегжейлі статистика, талдаулар мен кері байланысты жариялау арқылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда ашықтық пен есеп берушілікті арттыруы тиіс.

6. Студенттердің, академиялық және университет қызметкерлерінің академиялық адалдық пен этикаға деген мотивациясы мен белсенділігін түрлі марапаттау, мойындау, кері байланыс пен қолдау шаралары арқылы арттыру.

7. Университет қызметкерлерінің кәсіби дамуын арттыру мақсатында этика және білім сапасы бойынша тұрақты түрде тренингтер, семинарлар, вебинарлар және конференциялар ұйымдастыру

Қорытынды

Таланды талдау нәтижелеріне сүйене отырып, Қазақстандағы жоғары білім беру ұйымдарының білім сапасын қамтамасыз етудің этикалық аспектілерін түсіну деңгейі өз миссияларына, мақсаттарына, ресурстарына және қажеттіліктеріне байланысты әртүрлі екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Жоғары оқу орындары өз мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін механизмдерді таңдауы маңызды, сонымен бірге білім беру процесінің барлық қатысушыларының пікірлері мен мүдделерін ескеруі тиіс. Тек осылайша ғана Қазақстандағы жоғары оқу орындарында сапалы білім беру мен этикалық нормалар мен қағидаларды сақтауға қол жеткізуге болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Білім сапасын қамтамасыз ету жөніндегі Тәуелсіз агенттікте институционалдық аккредитациядан өткен жоғары білім беру ұйымдарының сыртқы аудит есептері.
2. Жоғары білім беру ұйымдарының ресми сайттары:
 - 1) Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жанындағы Әділет академиясы: <https://academy.sud.kz>
 - 2) Дене шынықтыру және жаппай спорт академиясы: <https://apems.edu.kz>
 - 3) Тараз халықаралық инновациялық институты: <https://htii.edu.kz>
 - 4) Астана халықаралық университеті: <https://www.aiu.kz>
 - 5) М.Х. Дулати Тараз өңірлік университеті: <https://dulaty.kz>
 - 6) Шымкент университеті: <https://univershu.edu.kz>
 - 7) Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті: <https://buketov.edu.kz>
 - 8) М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті: <https://auezov.edu.kz>
 - 9) Miras University: <https://miras.edu.kz>
 - 10) С. Өтебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті: <https://aogu.edu.kz>
 - 11) Almaty Technological University: <https://atu.edu.kz>
 - 12) Қызылорда «Болашақ» университеті: <https://bolashak-edu.kz>
 - 13) Turan-Astana University: <https://tau-edu.kz>
 - 14) Қазақстан Ұлттық Өнер Университеті: <https://kaznui.edu.kz>

2022–2023 жылдары сыртқы аудиттен өткен және тақырыптық талдауға алынған университеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Құқық академиясы
2. Дене шынықтыру және жаппай спорт академиясы
3. Тараз халықаралық инновациялық институты
4. Астана халықаралық университеті
5. М.Х. Дулати Тараз өңірлік университеті
6. Шымкент университеті
7. Академик Е. А. Бөкетов атындағы Карағанды университеті
8. М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті
9. Мирас университеті
10. С. Өтебаев атындағы Атырау мұнай-газ университеті
11. Алматы технологиялық университеті
12. Қызылорда «Болашақ» университеті
13. Тұран-Астана университеті
14. Қазақстан Ұлттық Өнер Университеті